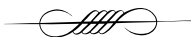

GYŐRI ÉVA

Győri püspökök a XIII. században

A főpapok szerepe a középkorban igen jelentős és összetett volt, ugyanis főpásztori teendők mellett politikai funkciót is betöltöttek. A királyi hatalom részben a főpapság erején alapult. A főpapság katonai potenciálja is figyelemre méltó volt. A főpapok tagjai voltak a királyi tanácsnak, az uralkodó környezetének és az országgyűléseken is tevékenyen részt vettek. Művelt személyek voltak, képzettségük a világi főurak fellett állt. Többnyire jogi képzettségük volt, így az állami feladatok között nagyon jól kiismerhették magukat, és nagy segítségére lehettek az uralkodónak azok ellátásában. Az Árpád-korban tevékenykedő főpapok életpályája a különböző források segítségével mára már többnyire feldolgozásra került. A legtöbb egyházmegye monográfiája elkészült, azonban a győri egyházmegye esetében ez még várat magára. Dolgozatom a XIII. században kormányzó győri püspökök életútját tárgyalja. Időbeli kerete az 1188-tól 1308-ig eltelt százhusz esztendő. A győri püspöki széket betöltő főpapok életpályáját szeretném felvázolni. Azonban ezek az élet- és karrierutak a források szűkössége miatt csak hiányosan rekonstruálhatók.

Származásuk, családjuk

Az általános vélekedés szerint a főpapi székekbe Magyarországon, mint külföldön is, szinte kizárólag nemesi családok leszármazottai kerülhettek. Valószínűleg nemcsak az egri püspökség betöltésénél volt elvárás a nemesi származás. A király és maguk a főpapok is igyekeztek megakadályozni, hogy szolgaszármazású pap emelkedhessen főpapi méltóságba.¹ Az egyházi méltóságok valósággal függvényei lesznek a befolyásos, király körül tevékenykedő főúri családok hatalmi törekvéseinek.²

Az előbb említett vélekedések szerint a nagy javadalmakkal rendelkező főpapság többnyire az előkelő birtokos családok sarjait fogadta soraiba. A gazdag magyar nemzetségek tagjai közül kerülnek ki a XIII. században a győri főpapok is? Erre a kérdésre keresve a választ a püspökök társadalmi és területi származását fogjuk megvizsgálni.

Csák Ugrin az egyik legtekintélyesebb magyarországi nemzetség, a Csák nem leszármazottja volt. A nemzetség ősi öröklött birtokai nagyrészt a Dunántúlon, Fejér megyében³ terültek el. Központjuk Csákvár volt. A nemzetség a XII. században már több ágazatra bomlott. Ezen ágazatokat birtokhelyei után, vagy ágtörzseik nevei után jelölték. A XIII–XIV. században már tizenkét ágra szakadva⁴ huszonöt megyében birtokoltak területeket. A legelső a Sopron megyei ágazat, melyet Ugrin győri püspök alapított meg. Igaz, hogy az ágnak öröklött birtokai ekkor is nagy kiterjedésűek, de talán még ennél is több birtokot szerzett Ugrin. Ugrinnak feltehetően nagy értékű ingatlan vagyona is volt. A nemzetség tagjai az ország politikai életében jelentős szerepet töltöttek be, roppant kiterjedésű birtokaik voltak.⁵ A Csák nemzetség azon ágát, amelyből Ugrin győri püspök származik Karácsonyi

Kisfaludy-ágnak hívja. Megalapítójának pedig I. Ugrin vértéskeresztúri⁶ kegyurat tartja. II. Ugrin lett zágrábi püspök, majd győri püspök, végül esztergomi érsek. A vértéskeresztúri építkezésekkel azonban II. Ugrin is kapcsolatba hozható.⁷ Ugrinnak magas egyházi állása tette szinte kötelezővé, hogy szerény családi (nemzeti) monostort új, fényűzőbb építményre cserélje, ezért alakította át a vértéskeresztúri monostort.⁸

Kozma Somogy megyei nemzetségből származott, a megye és várispánság a Balatontól délre terült el.

Lendvai Benedek az Osl⁹ nemzetségből származik. Az Osl nemzetségnek négy nagy ágát ismerjük, a legnagyobbikból, az Osl-ágból származik Benedek püspök.¹⁰ Az Osl nemzetség vitatott eredetű magyarországi nemzetség volt. A nemzetség eredetéről különféle elképzelések vannak, lehetett idegen, magyar vagy már a magyar honfoglalás előtt itt élt nemzetség, akik behódoltak a honfoglalóknak és ezért birtokaikat megtarthatták.¹¹ Első ismert tagja a XII. század végén élt Osl ispán, aki Sopron megyei birtokos volt. Besenyő környezetben élt, így van olyan elképzelés, hogy a besenyők legelőkelőbb nemzetségből származhatott.¹² A nemzetség törzsbirtokai Sopron megyében voltak. Sopron vármegye tősgyökeres és legkiválóbb nemzetsége volt az Osl nemzetség.¹³ Karácsonyi szerint Osl ispán volt a csornai prépostság alapítója.¹⁴

Omodé a XIII. század elején felemelkedő Pok nemzetség tagja volt. Ősi központjuk a Győr megyei Pok falu, itt állt a Szent István vértanú tiszteletére emelt poki, premontrei monostoruk.¹⁵ Győr megyén kívül számos más megyében is szereztek birtokokat. A Pok nem már a XIII. században három fő ágra bomlik. A nemzetség előkelőbb ága 1251-ben önálló monostort alapított Mórchidán.¹⁶ Amadé püspök a nemzetség töredék ágából származott.¹⁷

Artolf vagy Aistulf¹⁸ előkelő nemesi családból származott. A Dunántúlon született, családi birtokai is a Dunántúlon feküdtek.

Wolfgang vagy Farkas¹⁹ a Vas megyei Beicz nemzetségből származik. Beicz nevű község Rumtól keletre fekszik.²⁰

András származásáról csak annyit tudhatunk, hogy népes családban született.

Tengerdi Tivadar családja a Fejér megyei Tengerd falu birtokosa. Fejér megye a Dunántúlon és a Duna–Tisza között terült el.

Megállapíthatjuk, hogy a XIII. századi győri püspökök közül Csák Ugrin, Lendvai Benedek, Artolf, Omodé a legelőkelőbb magyarországi nemzetségekből származtak. Péter, Kozma, Gergely, Farkas, Dénes, András, Tivadar családjainak birtokairól, anyagi helyzetéről keveset tudunk, valószínűleg nem tartozhattak a leggazdagabb családok közé. Talán középbirtokos családból került a püspöki székbe a Beicz nemzetségből származó Farkas.²¹ Láthatjuk, hogy nem csak előkelő családok utódai kerültek a győri püspöki székbe. Az egyházi pálya mindig is társadalmi mobilitást biztosított az alacsonyabb származásúaknak. Tehetségük révén kiemelkedve, pártfogójuk költségén végezték el egyetemi tanulmányaikat. A kancelláriába bekerülve püspöki méltóságot is elnyerhettek. A XIII. századi győri főpapok többségében nem a legelőkelőbb családok sarjai közül kerültek ki. Döntően magyar²² származásúak voltak a győri püspökök. Csák Ugrin, Péter, Kozma, Lendvai Benedek püspökök magyar származásúak. Omodé vitatott eredetű nemzetség sarja volt. Megfigyelhető, hogy a győri püspökök családjainak birtokai a győri egyházmegye közelében, de legalábbis a Dunántúlon feküdtek. A főpapok kinevezésében ez mégsem volt meghatározó, ugyanis általában nem annak az egyházmegyének az élére kerültek ahol családi birtokaik feküdtek.

A XIII. századi győri püspökök közül kivételt képez Omodé, aki győri püspökként saját családi birtokai felett is illetékes volt.

A püspökök tanultsága, műveltsége

Az egyházi hierarchiában a legmagasabb helyet elfoglaló püspököknek a kor színvonalának megfelelő legmagasabb iskolai végzettségre, tudásra volt szükségük, hiszen egyházkormányzati feladataik mellett aktívan részt vettek az állam ügyeinek intézésében is. A megfelelő képzettség megszerzését illetően az sem elhanyagolható szempont, hogy csak a tehető családok tudták fedezni a külföldi tanulmányokkal járó kiadásokat.

A XIII. században Párizs és Bologna volt a két szellemi fővárosa Európának. Tehát azoknak akik a teológiában, vagy a jogtudományban egyetemi műveltséget akartak szerezni, külföldön kellett tovább tanulniuk. Az egyetemi magisterré válás mércéje magas volt. A teológiai magisteri fokozathoz jutók között Párizsban, a XIII. század folyamán egy magyar sem volt. Péter püspök 1190–1194-ig francia iskolában tanult, magas teológiai jártasságra tehetett szert akkor is ha a magisteri fokozatig nem jutott el. A Párizsban tanult diákok pedig idehaza igen magas méltóságokba jutottak.²³ Gergely, Benedek, Farkas, Tivadar a magiszteri cím birtokosai voltak. A XIII. században, iskolázási fokozatot jelző értelemben, magisteri címet²⁴ csak egyetemeken lehetett szerezni.²⁵

A XIII. században a jogi kultúra Magyarországon feltörőben volt. Egyre nagyobb igény mutatkozott a jogtudományokban jártas emberekre. Bologna vonzereje megnőtt. A XIII. században a magyar klerikusok jelentősebb része Bolognaba ment tanulni.²⁶ Bolognaban már a XII. században kezdik tanítani a világi jogi ismereteket is.²⁷ A magyar jogi szemléletre a XIII. században Bologna hatott a legerősebben.²⁸ Párizsban kizárólag kánonjogot lehetett tanulni. A párizsi tanulás költségei lényegesen magasabbak is voltak, és az ott elsajátítható magas teológiai képzettséget nem lehetett olyan haszonnal kamatoztatni a királyi adminisztrációban sem. Pedig a királyi adminisztrációt szolgálva lehetett nagyobb egyházi tisztségekhez jutni. Az itt végzett szolgálat busás egyházi javadalmak: prépostságok, püspökségek, érsekségek elnyerésének legbiztosabb útja. Melyre előkelő és vagyonos családok tagjai is szívesen lépnek.²⁹

Péter, Gergely, Benedek, Artolf, Omodé, Farkas, András és Tivadar győri püspökökről is tudjuk, hogy tanult, tudós, művelt egyházfők voltak. Közülük Péterről biztosan tudjuk, hogy Párizsban végezte tanulmányait, Lendvai Benedek pedig valószínűleg szintén Párizsba járt. Omodé püspök jogban jártas, András pedig kánonjogi doktor volt minden bizonnyal Bolognaban tanulhattak. A jogi végzettség értéke igen nagy volt, hiszen annak birtokában magas egyházi és világi méltóságokhoz is lehetett jutni.³⁰ Ezért nőtt meg a bolognai egyetem népszerűsége a magyar tanulók körében.

A győri püspökség élén

CSÁK UGRIN ■ 1185-ben zágrábi választott püspök volt, a zágrábi egyházmegyéből került a győri egyházmegye élére. A Schematizmus megjegyzi róla, hogy a „maga idejében ő volt a magyar püspökök között a legjáratosabb a hadászatban.” Valószínűleg ez lehetett

az oka áthelyezésének is, hiszen a győri püspökség veszélyes német szomszédokkal volt határos és szükség volt egy hadászaton jártas vezetőre. Csak Ugrinnak lehetősége volt arra, hogy püspökséget püspökségre váltson. A III. Béla kori jövedelem-összeírás szerint a zágrábi püspök jövedelme ezeröttszáz márka, míg a győrié ezer márka volt évente.³¹ A XIII. századi jövedelmi viszonyokra nincs adatom. Mályusz Elemér pedig XIV. századi adatokra³² támaszkodik, amely szerint a zágrábi püspökségnek alacsonyabb volt a jövedelme, mint a győrinek.³³ Ha ez helytálló akkor a székcseré gazdasági szempontból is előnyös változás volt Ugrinnak. Valószínű azonban, hogy a győri püspök nagyobb befolyással, hatalommal rendelkezett a királyi udvarnál, mint a zágrábi püspökséget bíró főpap. Az ország ügyeinek intézésében is nagyobb súlya lehetett a győri püspöknek. Ezért jelenthetett előrelépést Ugrin egyházi pályáján a győri püspöki szék megszerzése.

PÉTER ■ fehérvári prépost volt. A fehérvári káptalan különleges kiváltságokat élvező káptalan volt. Fehérvárott Szent István alapított temetkezési bazilikát, azonban pontos alapítási évét nem ismerjük. Szent István alatt szerveződött kanonoki közösség is a bazilika körül.³⁴ A fehérvári bazilikában koronázták a királyokat, itt őrizték a koronázási jelvényeket és több uralkodót is ide temettek. A bazilika körül élő káptalani közösség országos hatáskörű hiteleshelyet tartott fenn, ahol fontos állami okmányokat is őriztek.³⁵ A káptalan speciális helyzetének megfelelően kezdettől fogva különleges kiváltságokat élvezett. A Hartvik legenda szerint a prépost mentes mindegyik püspök vagy érsek joghatósága alól, nem az egyházmegegyei, hanem az esztergomi érseki zsinatot kell látogatnia. Különleges helyzetének megfelelően a káptalannak igen nagy számú birtokai voltak.³⁶ A birtokok tizede teljes egészében a prépostot illette meg.³⁷ Péter a fehérvári préposti javadalmat minden bizonnyal III. Béla udvarában végzett kancelláriai nótáriusi szolgálataiért kapta. Péternek francia egyetemen szerzett műveltsége lehetővé tette, hogy közéleti funkciót lásson el a fehérvári királyi székhelyen. A királyi udvarban végzett szolgálat pedig – mint már említettük – a legbiztosabb útja volt annak, hogy egyházi javadalmakhoz lehessen jutni.³⁸ Egyes vélemények szerint ő lenne III. Béla névtelen jegyzője, Anonymus, aki nótáriusi szolgálatát Katapán³⁹ kancellár idejében kezdte meg.⁴⁰ Ez az elképzelés ugyan szép fényt vetne a győri püspöki központ kulturális életére, de a feltételezést a szakirodalom nem fogadta el. Néhány kutató Pétert azzal az esztergomi kanonokkal azonosítja, aki Miklós esztergomi érsek környezetében élt.⁴¹ Majd 1202-től 1204-ig Imre kancellárja,⁴² 1204–1217 között pedig győri püspök.

KOZMA ■ Péterhez hasonlóan fehérvári préposti vagy kanonoki tisztséget töltött be, mielőtt a győri püspöki székbe került. Fehérváron tehát királyi kápolna állt, Kozma is a király káplánja volt. Arról ugyan nem tájékoztat minket a Schematizmus, hogy Kozma milyen tanulmányokat folytatott, de mivel a fehérvári káptalan országos jelentőségű hiteleshelyként működött, valószínűleg Kozma is jogismerő ember lehetett. A XIII. század folyamán a hiteleshelyek irodáiban már művelt klerikus deákság dolgozott,⁴³ így minden bizonnyal Kozma is rendelkezett a feladatának ellátásához szükséges ismeretekkel.

LENDVAI BENEDEK ■ esztergomi kanonok volt, 1225–1230-ig az esztergomi káptalan olvasókanonoka. 1231-től váradi püspök. A váradi káptalan nem egyhangúlag választotta püspökké. Benedeket a király, IV. Béla támogatta, míg az ellenjelöltet, Primogenitust a pápa, IX. Gergely. A váradi püspöki szék betöltése körüli elhúzódo viszály és ellenségeskedés jól példázza a nemzetközi helyzetet. A XIII. század a pápai hatalom fénykora. A pápai befolyás Európa más országaihoz hasonlóan Magyarországon is ekkor érvényesült a legerőteljesebben.⁴⁴ Azonban a kalocsai érsek Benedeket erősítette meg és szentelte fel. Benedek meg-

szakítás nélkül be is tölti hivatalát. A tatár pusztítás elől elmenekül Váradról. 1242 elején a győri kanonokok egyhangúlag őt választották püspökké. Áthelyezését a pápa, IV. Ince helybenhagyta. Megerősítő levelében pedig Benedeket váradi, egyúttal megválasztott győri püspöknek nevezi.⁴⁵ A váradi püspökség a tatárjárás előtt gazdag javadalommal bírt. A már idős, tudós esztergomi olvasókanonokot kitüntetésképpen helyezhették a váradi püspökség élére. Jó kapcsolata lehetett az udvarral is, hiszen Herbort, a király kegyence szerezte meg számára IV. Béla támogatását.

ARTOLF ■ a váci székeskáptalan prépostja. A váci káptalan jelentős hiteleshely is volt.⁴⁶ Majd erdélyi püspök lett 1244–1245-ig. A tatárjárás után került az erdélyi püspöki székre. Egyházmegyéjét a tatárok elpusztították. Szívesen ment a tatároktól nem annyira feldúlt és fenyegetett Győrbe.⁴⁷ A székcseréhez a pápa engedélye kellett. A káptalanon kívül maga IV. Béla is közbenjárt ezért. A pápának, IV. Béla, kérését azzal indokolja, hogy Artolf közkedvelt, tiszta életű, képzett és szigorú erkölcsű, tehát egyházmegyéjének csak előnyére válhat. Hatalmas és befolyásos rokonságának hadereje pedig a trónnak lesz hasznára. Ez utóbbi indoklásból kitűnik, hogy IV. Béla a nyugati határvidékre olyan püspököt szán, aki az ellenséges szomszédok betöréseitől védeni tudja egyházmegyéjét és így az országot is.

OMODÉ ■ vasvári prépost volt. Vasvár is királyi prépostság, Omodé tehát a király káplánja. Vasváron, Vas megye központjában a XI. században telepedhetett meg a káptalan.⁴⁸ A káptalan alapítóját és alapításának évét nem ismerjük.⁴⁹ Szent Mihály tiszteletére volt szentelve. A vasvári káptalan a XII. században már működik. A győri megyéspüspök joghatósága alá tartozott. A káptalan szegény volt és ezért a monostor körüli területeket III. Béla király a káptalannak adta.⁵⁰ A vasvári prépostság nem volt a nagyobb prépostságok közé számítható.⁵¹ A XIII. századtól kiterjedt hiteleshelyi tevékenységet folytatott. Nem véletlen, hogy a jogban jártas Omodé állt a káptalan élén.

FARKAS ■ fehérvári prépost, királyi káplán volt. 1263-ban a káptalan zágrábi püspökké választja, de a Szentszék nem erősítette meg, ugyanis Bánca István bíboros Timót zalai főesperest támogatta Farkas ellenében. Így Timót lett a zágrábi püspök. Farkas maradt tehát fehérvári prépost. A győri káptalan egyhangúlag választotta meg püspökké, ezt a Szentszék is jóváhagyta.⁵²

Dénes győri püspököt egy 1270-es oklevél Dénes barát néven említi. Lehetséges, hogy Dénes szerzetes püspök volt. Arra azonban már nincs semmiféle utalás, hogy ha szerzetes volt milyen rendnek volt a tagja. Bencés lehetett-e – erre Pannonhalma közelsége adhatna magyarázatot – ciszter, avagy koldulórendi barát.⁵³ Dénes kivételével kizárólag világi papok kerültek a győri püspöki székre. Ez nem meglepő, ugyanis Magyarországon nem volt gyakorlat, hogy szerzetesek kapjanak püspöki méltóságot.

ANDRÁS ■ szenttamáshegyi prépost volt. A prépostság nevét Becket Szent Tamásról kapta. Az esztergomi Várhegy mögötti előhegyen állt a középkorban a Szent Tamás mártír tiszteletére épített társaskáptalan. Az alapítók III. Béla és felesége, Margit lehettek. A társaskáptalan királyi kegyuraság alatt állt.⁵⁴

TENGERDI TIVADAR ■ szebeni prépost, majd fehérvári prépost. Fehérvár elsőségét mutatja a királyi társaskáptalanok sorában az is, hogy a szebeni prépostsághoz⁵⁵ képest emelkedést jelentett az egyházi pályán a fehérvári préposti cím és javadalom megszerzése.

Csak Ugrin, Benedek, Artolf és Farkas életük során nem egy, hanem több püspökséget töltöttek be. A több egyházmegyéjét kormányzó főpapoknál valamennyi előnyösebb cserét csinálhattak. Benedeket és Artolfot a tatárjárás illetve annak következményei motiválhatták a

székcserére. Az azonban feltételezhető, hogy a győri püspöki méltóság emelkedést jelenthetett a zágrábi, váradi és erdélyi püspöki székhöz képest. Péter, Kozma, Gergely, Omodé, Dénes, András és Tivadar előzőleg nem töltötték be püspöki tisztséget. Péter, Kozma, András és Tivadar királyi prépostság élén álltak. A XIII. századi győri püspökök közül Péter, Kozma, Omodé, Farkas, András és Tivadar társaskáptalanok prépostjai, Lendvai Benedek és Artolf pedig székeskáptalan tagjai voltak. Péter, Kozma, Farkas és Tivadar fehérvári prépost volt. Nyilván egy ilyen jelentős káptalan éléről, mint a fehérvári, püspöki javadalom szerzése jelentette az előre lépést a prépostok egyházi pályáján. András a szenttamáshegyi, Tivadar pedig egy ideig a szebeni királyi prépostság élén állt. Az székeskáptalanokhoz hasonlóan a társaskáptalanokban is hiteleshelyi tevékenység folyt. Így érthető, hogy préposti tisztjüket képzett, a kor színvonalának megfelelő jogi jártasságú papra bízták. A fehérvári, vasvári, szebeni társaskáptalanok, ahol győri püspökségük előtt Péter, Kozma, Omodé, Farkas, és Tivadar szolgáltak mind királyi prépostságok voltak. A királyi prépostságok a király magán-egyházai, a megyéspüspök joghatósága alól általában ki voltak véve és az esztergomi érseknek voltak alárendelve. Fehérvár III. Sándor pápától még az esztergomi érsek alóli exemptiót is elnyerte. Vasvár, noha királyi kegyuraság alá tartozott az illetékes megyéspüspök joghatósága alól exemptiót nem élvezett. A XII–XIII. század fordulóján a királyi prépostságok vezetői közül kerültek ki a kancellária vezetői. IV. Béla uralkodásának idején a kancellária valóságos vezetői az alkancellárok lettek és csaknem mindegyik a fehérvári prépostság élén állt. Később az alkancellári méltóság végérvényesen összekapcsolódott a fehérvári préposti címmel.⁵⁶

Az életpályák csúcsa

Most válaszoljuk meg azt a kérdést, hogy a győri püspökség betöltése a papok életpályának csúcsát jelentette-e?

CSÁK UGRIN 1204-ben a győri püspöki székből a legmagasabb egyházi méltóságba jutott, esztergomi érsek lett. Azonban ekkor már idős volt, és hamarosan meghalt.

PÉTER: győri püspök, amikor elkíséri II. András királyt a Szentföldre, ott meg is hal.

KOZMA: lemond püspöki tisztségéről, és a fehérvári káptalanba vonul vissza.

GERGELY: részt vett a tatárok elleni harcban, és a Sajó melletti ütközetben elesett.

BENEDEK: az idős Benedek csupán két évig kormányozta az egyházmegyét, és utána meghalt.

DÉNES: 1273-ban Jób pécsi püspök elűzte egyházmegyéjéből, de aztán sikerül visszafoglalnia Gyórt.

Péter, Gergely, Benedek, Artolf, Omodé, Farkas, Dénes, András, és Tivadar életének, és egyházi pályájának utolsó állomása volt Győr. Péter és Gergely csatában esett el. A XIII. századi győri püspökök közül egyedül Kozma mondott le püspöki méltóságáról. Csak Ugrin az egyetlen a tizenegy győri püspök közül, aki még magasabb méltóságra emelkedett, esztergomi érsek lett. Tehát a korszak tizenegy püspökéből tíz papnak a győri egyházmegye főpapi széke jelentette életpályájának a csúcsát. Ez a tény rávilágít a győri püspökség jelentőségére. Megerősíti azt a feltevést, hogy Győr a zágrábi, váradi és erdélyi püspökségnél jelentősebb volt. Hiszen Csák Ugrin, Benedek, Artolf, Farkas a felsorolt püspöki székekből került át a győri egyházmegye élére, s ez nyilvánvalóan emelkedést jelentett egyházi pályájukon.

A püspökök kapcsolata a királyi udvarral

Mint az előzőekben már láthattuk a győri püspöki széket elnyert papok már püspökké szentelésük előtt is szoros kapcsolatban voltak a királlyal. A királyi magánegyházakban szolgáló klerikusok az udvari papsághoz tartoztak, közülük többen a király káplánjai voltak. A király bizalmának a jele, hogy püspöki méltóságba emelkedhettek. Valószínűleg az uralkodóval való jó viszonyt a későbbiekben is megőrizték, és a király támaszai, segítői maradtak győri püspökként is.

CSÁK UGRIN Imre király belső köréhez tartozott. Mivel több püspök Imre ellenében András oldalára állt,⁵⁷ Ugrin a pápánál keres segítséget az András-párti főpapok ellen.⁵⁸ Imre meg is jutalmazta Ugrint hűségéért. A király szorult helyzetében Jób esztergomi érsek támogatását igyekezett megnyerni. Ezért megerősíti az érsekséget javaiban és új birtokokat is adományoz az esztergomi érseknek. Az esztergomi érseké lesz a királyi jövedelem tizede. Az érseket illeti ezen túl a szepesi és pozsonyi vám tizede is. Az esztergomi királyi palotát az érsek rendelkezésére bocsátja. Az esztergomi vámot is az érseknek adja.⁵⁹ 1204-ben a győri püspöki székből Ugrin az esztergomi érsekségbe távozik. Imre király a legmagasabb egyházi méltóságban hű emberét akarta tudni, ezért emelkedhetett Ugrin esztergomi érsekké.

PÉTER: III. Béla kancelláriai tisztviselője. Imre király bizalmas kancellárja. II. Andrásnak is hűséges segítője. II. Andrást elkíséri szentföldi hadjáratába. II. András mielőtt a Szentföldre indult, az országot és saját birtokait a pápa védnöksége alá helyezte, az esztergomi érseket kinevezte kormányzónak s néhány főurat rendelt melléje.⁶⁰ II. András távolléte alatt Magyarországon az érseket, aki a királyi rendelkezések következetes végrehajtója volt, minden vagyonától és jövedelmétől megfosztották, fogságba vetették.⁶¹ Az országot feldúlták, és kifosztották az egymásnak eső világi és egyházi urak.⁶² Péter azonban három királyt szolgált hűségesen, és így emelkedett a hivatali ranglétrán is, kapott egyre bőszesebb javadalmakat.

KOZMA az Aranybulla aláíró püspöke volt. Miután II. András új berendezkedésével, illetve annak 1220–1221. évi felújításával elégedetlen előkelők Béla király oldalán nem érték el céljukat, a mértéktelen birtokadományozások megszüntetését, az elidegenített várbirtokok visszavételét,⁶³ nyíltan II. András ellen fordultak.

GERGELY 1223-tól ült a győri püspöki széken, a Schematizmus nem tájékoztat bennünket arról, hogy milyen volt a kapcsolata a királyi udvarral, annyi azonban bizonyos, hogy abban az időben volt püspök, amikor a magyarországi egyházi nagybirtok feljutott hatalma, befolyása csúcspontjára.⁶⁴ Ő volt a győri püspök, amikor az 1231. évi dekrétum megújította az 1222-ben kiadott Aranybullát. Az új dekrétum legfőbb haszonélvezője az egyházi nagybirtokosság volt.⁶⁵ 1233-ban a beregi egyezmény elfogadásával II. András elismerte a magyar uralkodó hűbéri függését a római Szentszéktől és a pápától. 1235-től új király, IV. Béla ül a trónon. IV. Béla a pápaság és a magyar király viszonyát úgy fogta föl, mint amit a kölcsönösség és egymásra utaltság jellemez.⁶⁶ Országában IV. Béla él főkegyúri jogával, és a püspökségek élére csak saját megbízható híveit segíti.

LENDVAI BENEDEK 1242–1244-ig volt püspök, akkor már a király számára nyilvánvalóvá válik, hogy hiába kér segítséget a pápától és a német királytól,⁶⁷ semmi kézzelfogható támogatást nem kap a tatárok ellen. Benedeknek, mint váradi püspöknek is menekülnie kell a tatárok elől. Nem tudta, vagy nem is akarta Váradon megszervezni az ellenállást a tatárokkal szemben. A király ezért járulhatott hozzá ahhoz, hogy a tatároktól kevésbé fenyegetett győri püspökség élére kerüljön.

ARTOLF áthelyezését az erdélyi püspöki székből a győri püspökség élére IV. Béla is kérelmezte a pápától és ez ellen a Szentszék nem emelt kifogást. 1250-es években már annyira csalódott és kiábrándult a király a pápai politikából, hogy egész külpolitikája átfordult a realitások felé. Az a tény, hogy a kereszténység világi fejének számító német-római császártól, illetve a francia királytól sem kapott Magyarország segítséget a pogány tatárokkal szemben, a keresztény univerzalizmus gyakorlati csődjének a jele.⁶⁸ Tehát a magyar királyságnak támogatók nélkül kellett szembe néznie az ellenségekkel. Artolf állt a győri püspökség élén abban az időben, amikor 1246-tól kezdődően másfél évtizedes harc indult a Babenberg örökség megszerzéséért a magyar király és a cseh uralkodó között. Mindez a nyugati végeken hosszú, nyugtalan, háborús időszakot jelentett. IV. Béla Artolf áthelyezéséért – az erdélyi püspöki székből a győri egyházmegye élére – közben jár a pápánál. Ebben a külpolitikai helyzetben nem véletlen, hogy áthelyezési kérelmét a király azzal indokolja, hogy kiemeli a püspök nemesi származású rokonságának az ország határainak védelmében kifejtett szolgálatait.⁶⁹ Artolf személyében IV. Béla egy olyan egyházfőt látott, aki képes megszervezni az ország nyugati határainak védelmét. Sikeresen tudja felvenni a harcot a magyar állam érdekeiért.⁷⁰

OMODÉ 1254-től foglalja el a győri püspöki széket. A 1254-ben, amikor a káptalan megválasztotta Omodét, IV. Béla szívesen kérte a Szentszéktől a megerősítését. IV. Béla már vasvári prépostként megismerhette Omodé képességeit. A nyugati végek védelmére rendelt Vasváron is olyan egyházi vezetőre volt szükség, aki képes megvédelmezni a hatáskörébe tartozó káptalant, annak birtokait, javait és népét.⁷¹ Omodé volt a győri püspök, amikor 1258-ban kiújult a harc Stájerországban. 1254-ben indulnak meg az országos birtokrendezés munkálatai is. Egy-egy vidéken valamelyik országos főméltóság mellett a másik kiküldött bíró rendszerint a helyileg illetékes megyéspüspök volt. Az országos birtokrendezés idején a Dunántúl észak-nyugati vidékén, az egész győri egyházmegye területén Amadé győri püspök irányította a munkálatot, segítje a birtokrendezési akcióban a rábaközi főesperes volt.⁷² Amikor IV. Béla rendezte a Győr környéki vámokat, Omodét bízta meg a vizsgálattal és az ő meghallgatása után döntött. Ugyanígy, amikor Széplak községet heti vásártartási jogától megfosztották és kérelmük orvoslásáért a királyhoz mentek, IV. Béla Omodé püspök vallomását is meghallgatta és az ő véleményét figyelembe véve a vásár jogát visszaadta az Osl nemzetség tulajdonában levő Széplaknak. A király megbízásából egyházmegyéjét járta és vitás esetekben döntött. Szava a király előtt hiteles lehetett.⁷³ A királynak tehát szüksége volt a főpapság támogatására. A főpapok, köztük Omodé is 1254–1258-ig végrehajtó közegként is fontos szerepköröket töltek be.

FARKAS tartósan viselte az egybekapcsolt fehérvári prépost és alkancellári méltóságot.⁷⁴ 1262–68-ig IV. Béla alkancellárja, akinek a kezéből kelt IV. Béla okleveleinek legnagyobb része.⁷⁵

DÉNES volt a győri püspök V. István rövid uralkodásának idején. V. István számos adományt vitt az egyháznak. Ezen kívül sok egyház javait megerősíti, okleveleit átírja.⁷⁶ Az 1273-as belviszályt kihasználva németek törtek be az ország területére és Győrt hatalmukba kerítették. A magyarok Győrt visszafoglalták, ám újra kiújult a harc a magyar király és Ottokár között. 1273-ban Ottokár Győrt is megszerezte. Az 1273. évi cseh–magyar háborút 1274-ben újabb belviszály követte a Gutkeled–Kőszegi bárói csoport és a királyhű Csákok vezette tábor között. 1274-ben Fövenynél levertek a lázadókat. Joachimot 1275 végén a Csák Péter vezette bárói csoportosulás akciója megbuktatta. Az országban újra belháború kezdődött, mely főleg a Dunántúlon, hónapokig eltartott.⁷⁷ Ebben a zűrzavaros időszakban

a király mellett a főpapságból csak Dénes győri és Tamás váci püspököt látjuk. László király 1276-ban meg is jutalmazza a győri püspököt hűségéért.⁷⁸

ANDRÁSRól úgy tájékoztat minket a Schematizmus, hogy IV. László királyt jobb életre intette. Miután pedig a királyt meggyilkolták, III. Andrászt vette oltalmába.

TENGERDI TIVADAR: még fehérvári prépost és alkancellár, amikor megakadályozza, hogy a királyi korona az ellenpárt kezébe kerüljön. Így Lodomér érsek 1290. július 23-án III. Andrászt meg tudja koronázni.⁷⁹ Tivadar prépost 1292-ben fogságból szabadította ki III. Andrászt. Hú szolgálataiért 1295 áprilisában püspökké választották.⁸⁰ 1298. augusztus 5-én országgyűlés volt Pesten, ahol Tivadar győri püspök is részt vett. Az országgyűlés célja a királyi hatalom megszilárdítása, a rablások, fosztogatások, jogtalanságok megszüntetése volt. A főúri pártok csatározásai az egyházi vagyonban is mérhetetlen kárt tettek.⁸¹ A győri püspöknek, akinek a nyugati határvédelemből is ki kellett vennie a részét, különösen fontos lehetett az országon belüli békés viszonyok megteremtése.

Megfigyelhetjük, hogy a győri püspökök közül Csák Ugrin, Péter, Gergely, Lendvai Benedek, Artolf, Omodé, Farkas, Dénes, András, Tengerdi Tivadar az Árpád-ház éppen trónon ülő tagját támogatták. Jó kapcsolatban voltak a királyi udvarral. Péter kancellárként, Farkas és Tivadar alkancellárként is szolgálták a királyt. Kozma és András az a két győri püspök, akik királyukkal, II. Andrással illetve IV. Kun Lászlóval ellentétbe kerültek, de jogos sérelmeiknek törvényes úton keresik a megoldását. A győri püspökök azért is jelentették az uralkodó támaszát, tarthaták fontosnak a törvényes királyi központi hatalom támogatását, mert az ország védelmére csak erős, belviszályoktól mentes, békés belpolitikai helyzetű ország lehetett képes.

Püspöki címük elnyerésének módja

A kánonjog szerint a püspök a székeskáptalan választásából és a pápa megerősítéséből nyerte el méltóságát. A királynak azonban a káptalan felé „ajánlási” joga volt. Másrészt a király hozzájárulási, és beleegyezési joggal is bírt a választás eredményével kapcsolatban. Végül a pápához való felterjesztés kapcsán a királynak módjában volt megválasztott jelöltjét protezsálni a római kúriánál.⁸² Ha a pápa a választás eredményét megerősítette, kinevezte a jelöltet, akkor lett belőle püspök. Mindaddig, amíg fel nem szentelték a „választott és megerősített püspök” címet viselte. A püspökszentelésre csak ezután került sor.⁸³ A királynak megvoltak a maga legális eszközei arra, hogy befolyásolja a püspökválasztást és többnyire éltek is ezzel a lehetőségükkel az uralkodók. Ugyanis a királynak szüksége volt a főpapságra, mert a püspököknek helyük volt a királyi tanácsban, részt vettek az országos ügyek intézésében, végrehajtó szervekként is fontos szerepköröket tölthettek be.⁸⁴ Tehát az uralkodónak fontos volt, hogy saját bizalmas emberei töltsék be a püspöki javadalmakat. A következőkben tekintsük át, hogy a XIII. századi győri püspökök hogyan juthattak püspöki méltóságukhoz!

Csák Ugrint Imre király a pápához írt levelében odaadó és hűséges hívének nevezi.⁸⁵ II. András uralkodásának idején a Csák nemzetség nagy birtokadományokban részesült. 1204-ben Ugrin elnyeri az esztergomi püspöki széket.⁸⁶ Egy 1204-es oklevél méltóságsorában Ugrin választott esztergomi érsekként és győri püspökként szerepel.⁸⁷ A felsorolt tények mind azt bizonyítják, hogy Ugrin jó kapcsolatban volt az uralkodókkal. Imre is és II. András

király is támogathatta Ugrint egyházi pályáján. Pétert II. András 1205. augusztus 1-én kelt oklevele választott győri püspöknek nevezi.⁸⁸ Gergely: Választott győri püspök volt. Több 1224-es oklevélben is így szerepel.⁸⁹ Lendvai Benedeket az 1242. augusztus 14-ei oklevél váradi és választott győri püspöknek nevezi.⁹⁰ A győri káptalan egyhangúlag választotta püspökké 1243. elején. IV. Ince pápa 1243. július 11-én dicsérettek között ezt meg is erősítette.⁹¹ Artolf vagy Aistulf választott győri püspök, akinek az áthelyezését a király, IV. Béla is támogatta.⁹² Omodé vagy Homodé: a káptalan megválasztotta és IV. Béla szívesen kérte a pápától megerősítését.⁹³ Farkast a győri káptalan egyhangúlag püspökké választotta és ezt a Szentszék jóvá is hagyta.⁹⁴ Dénes: adatom nincs róla, de valószínűnek tartom, hogy IV. Béla ajánlására választhatta meg Dénest a győri káptalan. Tivadar: 1295-ben püspökké választották,⁹⁵ minden bizonnyal a király ajánlására.

Péter, Gergely, Lendvai Benedek, Artolf, Omodé, Farkas, Tivadar az oklevelek tanúsága szerint a győri káptalan által választott püspökök voltak. Azonban valamennyiük a király ajánlására, illetve támogatásával kerülhetett a győri főpapi székbe. A XIII. században tizenegy győri püspök állt az egyházmegye élén. A tizenegy püspök közül hat püspöknek: Gergelynek, Benedeknek, Artolfnak, Omodénak, Farkasnak és Dénesnek az uralkodása, illetve annak kezdete esett IV. Béla király országlásának idejére. IV. Béla azokat segítette egyházi javadalmakhoz, akiről tudta, hogy kormányzati támaszai lesznek.⁹⁶ Hiszen a főpapok egyik legfontosabb szerepe, hogy tanácsaikkal segítsék az uralkodót. A püspökök saját egyházmegyéjükben a királyi hatalom bázisai, a király törekvéseinek végrehajtói, ellenőrzői lehetnek. Ezért volt mindig is fontos a világi kormányzati hatalomnak, hogy saját megbízható híveit lássa az egyházi hierarchia élén.

A püspökök világi feladatai

A főpapok világi szempontból csak a királytól függtek.⁹⁷ A püspökök nagybirtokosok is voltak, bár az egyházi földbirtokok kezdetben nem voltak jelentősek.⁹⁸ Fontos szerepük volt az ország védelmében is. Az Árpád-korban az egyéb csapatok mellett a főpapok fegyvereseinek is jelentős súlyuk volt.⁹⁹ Ez a XIII. században csak növekedett, ugyanis a várispáni szervezet bomlásával csökkent a várispánsági kontingens jelentősége is, ezt kellett ellensúlyozniuk a világi és egyházi nagybirtokosok magánhadseregeinek.¹⁰⁰ Az Árpád-kori Magyarország püspökei és apátjai jelentős földbirtokokat kaptak, hogy vallási-egyházi feladataikat teljesíteni tudják. Saját biztonságuk érdekében és a birtokaik népének féken tartására a birtokuk jövedelmeiből fegyvereseket kellett tartaniuk, majd szükség esetén fegyveres csapatokat kellett a király seregébe kiállítani.¹⁰¹ A XII. századtól Magyarországon is több személyesen is harcoló, lovagi életmódot folytató főpappal találkozunk. Az egyházi vezetők hadakozóvá válásához nagyban hozzájárult, hogy nagybirtokukat katonai kötelezettsége terhelte. Tekintélyüket növelte, ha személyesen vezették hadba seregüket és személyesen is részt vállaltak a király háborúiban. Egyházi birtokokon élő várjobbágyokkal elsősorban az esztergomi és kalocsai érsek birtokán, valamint a győri, az egri, a váradi, a nyitrai, a pécsi, a veszprémi és a zágrábi püspökök birtokain, ezen kívül a győri, a veszprémi, és a pécsi székeskáptalan és a fehérvári társaskáptalan birtokain találkozunk.¹⁰² A győri püspök világi közigazgatási funkciót nem töltött be, mert ez a győri várispán feladata volt. Az uralkodó királyi követként is igénybe vehette szolgálataikat, képzettségük révén erre a feladatra ők vol-

tak a legalkalmasabbak. A továbbiakban azt fogjuk megvizsgálni, hogy a győri püspököknek milyen világi feladatoknak kellett megfelelniük. Sok átfedést, párhuzamot figyelhetünk meg a királyi udvarral való viszonyuk és világi feladataik között. Ez annak köszönhető, hogy az uralkodó határozta meg az ország külpolitikai irányultságát, jelölte ki a belpolitikai célokat és igyekezett saját szolgálatába állítani a püspököket.

CSÁK UGRIN volt a magyar püspökök között a legjártaabb a hadászatban.¹⁰³ A hadviselés, a határvédelem fontos világi feladata lehetett. A harmadik keresztes hadjáratban útnak indult egy magyar kontingens is. Ebben a csapatban harcolt Ugrin győri püspök. III. Béla visszahívta a magyar csapatot Barbarossa Frigyes seregéből, mert nem akart összeütközésbe kerülni vejevel, II. Izsák bizánci császárral. III. Béla kérésére Ugrin is visszatért Magyarországra, így a Szentföldre nem jutott ki.¹⁰⁴

PÉTER: III. Béla jegyzője, Imre király kancellárja, II. András segítője.¹⁰⁵ Imre király idejében 1199-től kezdve prépostok állnak a kancellária élén, akik aztán innen püspöki javadalmakba emelkedhettek. Igaz ez Péterre is, aki fehérvári prépostként látta el a kancelláriai hivatalt. Azon kevés főpap között volt, akik II. Andrást még szentföldi hadjáratába is elkísérték.¹⁰⁶ Ezért a király kéri a pápától a felmentését a következő évi zsinatra való meghívás alól.¹⁰⁷

GERGELY: tudós főpásztor, aki az ország ügyeinek intézésében is sikerrel munkálkodott.¹⁰⁸ A XIII. század közepéig ugyanis a királyok egyházi személyeket vonnak be a kormányzás munkájába, mert máshol nem találtak volna elegendő tanult személyt.¹⁰⁹ Harcolt a tatárok ellen, a Sajó melletti ütközetben esett el.

BENEDEK: már 1231-től, mint váradi püspök részt vett az ország ügyeinek intézésében, neve a királyi leveleken mindig olvasható.¹¹⁰

ARTOLF: erdélyi püspökként a tatárjárás után feldúlt, elpusztított egyházmegye helyreállításába fogott. Majd áthelyezték a győri egyházmegye élére, ahol legfontosabb feladata a határvédelem megoldása lett.¹¹¹

OMODÉ: Nagy tudású és nagy befolyású pap volt.¹¹² Kötelessége volt bekapcsolódni az ország újjáépítésébe.¹¹³ Omodé bírói feladatokat is ellátott.

FARKAS: IV. Béla alkancellárja.¹¹⁴

DÉNES: A „királyi Győr”, a Civitas Regalis hospeseit a fehérvári polgárok szabadalmával, kiváltságaival ruházta fel. Egyben betelepítette őket „Káptalan Győr” területére. A kiváltságukat kiterjesztette – a káptalan földesúri jogainak épségben tartásával – a „Káptalan Győr” és Győr területén akkor létezett minden más község lakosaira is. Sorozatos belső és külső támadásoktól kellett védelmeznie Győrt. Ottokár cseh királlyal tárgyalt a békekötésről.¹¹⁵

TIVADAR: királyi alkancellár,¹¹⁶ aki rendkívüli szolgálatokat tett az udvarnak. Egyházmegyéje és az ország érdekében minden erejével igyekezett a törvényes rendet fenntartani, a központi hatalom széthullását megfékezni.

A püspökök tevékenysége

Mielőtt áttekintenénk a győri püspökök tevékenységét, próbáljuk megadni a választ arra a kérdésre, hogy egy-egy főpap mennyire kötődhetett az egyházmegyéhez. Milyen lehetett a kapcsolat egyházmegye és püspök között? Ezzel a kérdéssel áll összefüggésben az is, hogy mennyire tudta ténylegesen a kezébe venni a püspök az egyházmegye irányítását. 1188-tól

1308-ig eltelt százhusz év alatt tizenegy püspök irányította a győri egyházmegyét. Átlagosan tizenegy évig töltötték be a püspöki méltóságot. Ez viszonylag hosszú hivatali idő volt. Ám Kozma, Benedek, Farkas és András ennél jóval rövidebb ideig volt győri püspök. Ugrin, Gergely, Dénes püspökök viszont lényegesen hosszabb időt töltöttek a győri püspöki székben. Péter, Omodé és Tivadar közel annyi évig uralkodtak, mint az átlagosnak számított tizenegy esztendő. Az egyházmegye védelmi, újjáépítési, közigazgatási feladatait azok a püspökök tudták hatékonyan megszervezni és ellátni, akik hosszabb ideig álltak az egyházmegye élén. Megismerhették a helyi viszonyokat, jó kapcsolatot tudtak kialakítani a hívekkel.

CSÁK UGRIN a hazánkon átvonuló kereszties hadhoz csatlakozott seregével. Ám mikor I. Frigyes Macedóniára akart támadni III. Béla írt a császárnak, hogy bocsássa vissza a magyar keresztieseket. Az elkívánkozó magyarokat, Ugrin győri püspököt és hat ispánt Frigyes haza is bocsátott.¹¹⁷ Ugrin Imre király és András herceg összeütközései idején Imre király rendíthetetlen híve volt. A pápa, III. Ince meghagyta Ugrinnak, ekkor már esztergomi érsek volt, hogy Imre király kérésére megkoronázhajta kiskorú fiát, Lászlót. Mielőtt ezt megtehette volna, a Ugrin érsek meghalt.¹¹⁸

PÉTER: A római kúria állandóan foglalkoztatta a tizedek miatt keletkezett egyházi perek intézésével. Az idegenben, 1205-ben elhunyt III. László gyermek-király holttestét Fehérvárra hozta és ott királyi pompával eltemette. Konstantinápolyból II. Andrásnak feleségül szerzi Jolántát, a későbbi latin császár leányát. Csatlakozott II. András szentföldi hadjáratahoz. Péter 1217. május végén kelt útra a királlyal együtt és augusztus 23-án érkezett Spalato városába. Majd Ciprus szigetének érintésével 1217 októberében érkeztek Akkonba, a keresztény csapatok bázisára. Egyetlen számottevő katonai akcióban vettek részt, a Názáret melletti Tábor hegyén álló erősz iszlám vár súlyos veszteségek árán való megtámadásában. Végül is II. András el sem jutott Jeruzsálembé. 1218 elején csapataival hazaindult.¹¹⁹ Péter a Szentföldön vesztette életét ennek körülményei, azonban tisztázatlanok. Pauler szerint Péter püspök hazajött a királlyal, majd újra visszament s akkor halt meg 1218-ban.¹²⁰ Erőss István szerint nem jött vissza a királlyal, hanem 1217-ben a libanoni–antilibanoni harcokban vesztette életét.¹²¹ Van olyan feltételezés is, hogy 1219-ben Damietta ostroma alatt halt meg.¹²²

KOZMA: Az Aranybulla függelékében az aláíró püspökök között van a neve. Lemondott püspökségéről, visszavonulásának okát nem ismerjük.¹²³

GERGELY: A király ellen Erdélyben lázadó német lovagrend megrendszabályozásában részt vett. Ő telepítette le Győrben a ferenceseket és a domonkosokat. Részt vett a tatárok elleni harcban. A Sajó melletti ütközetben elesett.¹²⁴

BENEDEK még váradi püspök, amikor az országot a tatár támadás éri. A király sajói táborába szeretett volna eljutni, hogy harcoljon a tatárok ellen. Ütközben azonban tatár csapatokkal találkozik, egy tatár csapatot megvert, egy másik csapat ügyes csellel élve visszavonulásra kényszeríti. Benedek az egyház legfőbb kincseit összeszedve kevés kíséretével dél felé menekült.¹²⁵

ARTOLF: Hűségesen segítette IV. Bélát a tatárok és ausztriai Frigyes okozta károk helyrehozásában. Feltételezhető, hogy püspöki székhelyén hatalmas terméskövekből tágas vártornyot építtetett.¹²⁶

OMODÉ: 1254-ben a pozsonyi béke után nyugodt légkörben kezdhetette meg munkálkodását. A tatárjárás pusztításai és egyéb ellenségeskedések után még mindig volt munka az egyházmegyében. Bírói feladatokat is végzett. Ják nemzetség tagjai által alapított Szent

György vértanú jáki bencés apátságának templomát ő szenteli fel. A győri vámok rendezésével segíti Győr várossá fejlesztését. Sopronnal a rákosi fertői vám miatt éles vitába keveredett. 1254-ben Sopront Omodé interdictum alá vetette, a város elöljáróit pedig excommunicatióval sújtotta. Így akarta Sopront rábírní a visszalépésre. A per aztán IV. Béla elé került, aki az ügyben a püspökség javára döntött.¹²⁷ Mielőtt IV. Béla kiszabta volna a környéken az útvámokat Omodét bízta meg a vizsgálattal. Az ő meghallgatása után szabta meg a király a győri, abdai, és füzitői vámokat.¹²⁸ Elsimította a győri káptalan és az egyházmegyes papság közötti ellentéteket. Gondoskodott arról, hogy új szabályzatot kapjanak a kanonokok, ez az új szabályzat sajnos elveszett. A megrongálódott székesegyház felújítása is az ő püspöksége alatt kezdődött. Fontos szerepe volt Omodénak a zsinati életben is. Engedélyt adott a lébényi templom építésére.¹²⁹

FARKAS: Főpásztori tevékenységéről semmit nem tudunk.

DÉNES: Igen nehéz időben kormányozta az egyházmegyét. Külső és belső háborúk egyaránt akadályozták munkájában. „Közigazgatási” rendezést hajtott végre. Követi feladatának is eleget tett, amikor Ottokárral a békekötésről tárgyalt. Részt vett a budai 1279. évi zsinaton.¹³⁰

ANDRÁS: Részt vett az esztergomi 1292. május 6-án kezdődő zsinaton.

Tivadar: Egyházmegyéje főurát, a gyenge királynál tekintélyesebb Kőszegi Istvánt gonoszságai miatt kiközösítette. III. András halála után VIII. Bonifác pápa hívására Rómába ment és a pápa tanácsára Károly Róbert mellé állt. Fontosnak tartotta papjainak megfelelő képzését. Kiváltságokat adott a révfaluinak.¹³¹

Az életpályák áttekintése után láthatjuk, hogy a XIII. századi győri püspökök származásukra nézve többségében magyar nemzetiségűek. Nem volt törvényszerű, hogy csak előkelő származású papok juthattak a püspöki székbe. Tehetségük, korszerű és alapos műveltségük, az alacsonyabb származású ifjaknak is lehetőséget adott arra, hogy akár püspöki méltóságba emelkedjenek. A győri püspöki székben többségében olyan főpapok kerültek, akik az udvari papsághoz tartoztak, királyi prépostságok élén álltak, jó kapcsolatban voltak az uralkodóval. A király ajánlására, támogatása mellett kerülhettek egy olyan jelentős püspökség élére, mint a győri. Majd főpapként is – szolgálva a közjót – hűséges segítői maradtak az uralkodónak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

III. Béla emlékezete. 1981, Magyar Helikon.

Árpád-kori és Anjou-kori levelek XI–XIV. század. Sajtó alá rendezte: Makkai László és Mezei László. Budapest, 1960, Gondolat Kiadó.

Szentpétery Imre (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* 1. köt. 1001–1270. Budapest, 1923.

Borsa Iván (Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* 2. köt. 2-3. füzet. 1272–1290. Budapest, 1961, Akadémiai Kiadó.

Borsa Iván (Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* 2. köt. 4. füzet. 1290–1301. Budapest, 1987, Akadémiai Kiadó.

FEJÉR, GEORGIUS: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* I–XI. Budae, 1829–1844.

A. KOZÁK ÉVA: A vérteszkeresztúri románkori templom feltárása. *Archeológiai Értesítő,* 97. 1970.

- BALICS LAJOS: *A római katolikus egyház története Magyarországon. Kálmán királytól az Árpád-ház kihalásáig. 1195–1301.* 1–2. köt. Budapest, 1888.
- BEDY VINCE: *A győri székeskáptalan története. Győregyházmegye multjából,* 3. sz. Győr, 1938.
- BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Budapest, 1971, Akadémiai Kiadó.
- BOROSY ANDRÁS: *Egyház és honvédelem az Árpád-korban. Az egyházak hadakozó népei. Hadtörténeti Közlemények,* XXXIV. évf. (1987) 4. sz.
- BOROSY ANDRÁS: *Egyház és honvédelem az Árpád-korban. Hadakozó egyháznagyok, szerzetes lovagrendek. Hadtörténeti Közlemények,* XXXIV. évf. (1987) 2. sz.
- BUNYITAI VINCE: *A váradai püspökök.* Nagyvárad, 1883.
- CSÓKA GÁSPÁR: *A szerzetesrendek szerepe Győr tudományos, oktatási és kulturális életében. In Városi levéltári füzetek,* 1997. 1. sz.
- DESICS IGNÁC: *A vasvár-szombathelyi székeskáptalan története főbb vonásaiban. In A szombathelyi egyházmegye története. 1777–1929.* 1–2. köt. Szombathely, 1929.
- ERŐSS ISTVÁN: *A középkori Győregyházmegye diákjai külföldi egyetemeken. Vigilia,* XXVI. évf. (1961) 12. sz.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: *A királyi kancellária az Árpádok korában.* Budapest, 1885.
- FÜGEDI ERIK: *Győr városának 1271. évi kiváltságlevele. In Győr. Várostitörténeti tanulmányok.* Győr, 1971.
- FÜGEDI ERIK: *Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése.* Budapest, 1986, Magvető.
- FÜGEDI ERIK: *Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Ismertetés. Századok,* CVII. évf. (1974) 5–6. sz.
- FÜGEDI ERIK: *Uram, királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai.* Budapest, 1974, Gondolat Kiadó.
- GÁBRIEL ASZTRIK: *Egy XIII. századi magyar klerikus párizsi egyetemi szentbeszéd gyűjteménye.* Budapest, 1943.
- GUTHEIL JENŐ: *Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém,* 1977.
- Győregyházmegyei Almanach – Schematismus dioecesis Jauriensis.* Győr, 1968.
- GYÖRFFY GYÖRGY: *Becket Tamás és Magyarország. Filológiai Közöny,* XVI. évf. (1970) 1–2. sz.
- HAJNAL ISTVÁN: *Írásbeliség, intellektuális réteg és európai fejlődés. In Emlékkönyv Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik fordulójának ünnepére.* Budapest, 1933.
- HAJNAL ISTVÁN: *Írástörténet az írásbeliség felujulása korából.* Budapest, 1921.
- HÁZI JENŐ: *Sopron középkori egyháztörténete. Győregyházmegye multjából,* 4. sz. 1. rész 1939.
- HERMANN EGYED: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig.* München, 1973.
- HÓMAN BÁLINT: *Szent István. Szent István évében.*
- IVÁNYI BÉLA: *A középkori Vasvár. Vasvár,* 1992.
- JENEI FERENC: *Pok nb. Omode győri püspök emlékezete. Győri Szemle,* X. évf. (1939) 3. sz.
- KARÁCSONYI JÁNOS: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* Budapest, 1900. (reprint)
- KARÁCSONYI JÁNOS: *Felvilágosításul Wertner Mór megjegyzéseire. Turul,* XX. évf. (1902)
- KARÁCSONYI JÁNOS: *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig.* Budapest, 1985. (reprint)
- KARÁCSONYI JÁNOS: *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig.* 1–2. köt. Budapest, 1923.
- KÖBLÖS JÓZSEF: *Az egyházi középírtég Mátyás és a Jagellók korában. A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával.* Budapest, 1994.

- KRALOVÁNSZKY ALÁN: A székesfehérvári királyi bazilika alapításának kérdéséhez. *Móra Ferenc Múzeum évkönyv*, 1966–1967. 2. Szeged, 1968.
- KRISTÓ GYULA: *A feudális széttagolódás Magyarországon*. Budapest, 1979, Akadémiai Kiadó.
- KRISTÓ GYULA: *Az aranybullák százada*. Budapest, 1998, Kossuth Kiadó.
- KRISTÓ GYULA: *Csák Máté*. Budapest, 1986, Gondolat Kiadó.
- KUBINYI ANDRÁS: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, 1999, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.
- KUBINYI ANDRÁS: Királyi kancellária és udvari kápolna Magyarországon a XII. század közepén. *Levéltári Közlemények*, XLVI. évf. (1975) 1. sz.
- MÁLYUSZ ELEMÉR: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, 1971.
- Magyarország hadtörténete*. Két kötetben. Főszerk.: Liptai Ervin. Budapest, 1984, Zrínyi Katonai Kiadó.
- Magyarország története tíz kötetben*. Főszerk: Székely György. Budapest, 1984, Akadémiai Kiadó.
- MEZEY LÁSZLÓ: *Deákság és Európa*. Budapest, 1979.
- NAGY GÉZA: Árpádkori személyneveink és az Osl nemzetség eredete. *Turul*, VIII. évf. (1891)
- NAGY IVÁN: A Csák nemzetség. Második Közlemény. *Turul*, III. évf. (1885)
- NAGY IVÁN: A Csák nemzetség ágazatai. *Turul*, IV. évf. (1886)
- NAGY LÁSZLÓ: *Egy ezredév Magyarország hadtörténetéből*. Budapest, 1994.
- PAULER GYULA: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. 1–2. köt. Budapest, 1899.
- PÓR ANTAL: Az Osl-nemzetség története a XIII. és XIV. században. *Turul*, VIII. évf. (1890)
- SILL FERENC: A vasvár-sombathelyi káptalan hiteleshelyi tevékenysége. In *Vas megye múltjából. Levéltári évkönyv*. 1. Szombathely, 1976.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ: Egyházpolitikai viszonyok a pápai hegemonia idején (13. század). In Zombori István (szerk): *Magyarország és a Szentzsák kapcsolatának 1000 éve*. Budapest, 1996, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.
- SUGÁR ISTVÁN: *Az egri püspökök története*. Budapest, 1984.
- SZÉKELY GYÖRGY: Magyar tanárok és hallgatók az európai egyetemeken az Árpád-korban. *Levéltári Szemle*, XLIII. évf. (1993) 1. sz.
- SZÚCS JENŐ: A kereszténység belső politikuma a XIII. század derekán. Béla király és az egyház. *Történelmi Szemle*, 1978, 1. sz.
- SZÚCS JENŐ: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 1993.
- TEMESVÁRY JÁNOS: *Erdély középkori püspökei*. Cluj–Kolozsvár, 1922.
- Váci egyházmegyei Almanach*. Vác, 1970.
- VERESS ENDRE: *Olasz egyetemeken járt Magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221–1864*. Budapest, 1941.

JEGYZETEK

- ¹ Hermann: i. m. 61.
- ² Mályusz: i. m. 177.
- ³ Bővebben lásd Kristó 1986. 22–24.
- ⁴ Kristó 1986. 24.
- ⁵ NAGY IVÁN: A Csák nemzetség. Második Közlemény. *Turul*, III. évf. (1885) 119.; NAGY IVÁN: A Csák nemzetség ágazatai. *Turul*, IV. évf. (1886) 20–24.

- ⁶ A vértéskeresztúri építkezésekkel azonban II. Ugrin is kapcsolatba hozható. lásd: A. KOZÁK ÉVA: A vértéskeresztúri románkori templom feltárása. *Archeológiai Értesítő*, 97. 1970. (a továbbiakban: A. Kozák Éva 1970.) 288.
- ⁷ A. Kozák Éva 1970. uo.
- ⁸ Kristó 1986. 18.
- ⁹ Az Osl név szlávra fordított latin kersztnév lehet. lásd PÓR ANTAL: Az Osl-nemzettség története a XIII. és XIV. században. *Turul*, VIII. évf. (1890). (a továbbiakban: Pór) 154.
- ¹⁰ KARÁCSONYI JÁNOS: *A magyar nemzetiségek a XIV. század közepéig*. Reprint. Budapest, 1900. (a továbbiakban: Karácsonyi 1900.) 858.
- ¹¹ Pór 155.
- ¹² Nagy Géza: Árpádkori személyneveink és az Osl nemzetiség eredete. *Turul*, IX. évf. (1891) 56.
- ¹³ Karácsonyi 1900. uo.
- ¹⁴ Karácsonyi 1900. uo.
- ¹⁵ Karácsonyi 1900. 897.
- ¹⁶ KARÁCSONYI JÁNOS: Felvilágosításul Wertner Mór megjegyzéseire. *Turul*, XX. évf. (1902) 138.
- ¹⁷ Karácsonyi 1900. uo.
- ¹⁸ Érdekes, hogy a Schematizmus két névvel említi.[vö.: *Győregyházmegyei Almanach*. – Schematizmus dioecesis Jauriensis. Győr, 1968. (a továbbiakban: Schematizmus)] Artolph néven szerepel az 1245-ös oklevélben. [vö.: SZENTPÉTERY IMRE (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I. köt. 1001–1270. Budapest, 1923. (a továbbiakban: RA) 244.]
- ¹⁹ Német nevét is említi a Schematizmus. Oklevélben Farkas néven szerepel. (vö.: RA I. 482.)
- ²⁰ Karácsonyi 1900. 249.
- ²¹ Farkas püspököt Fügedi Erik az arisztokrata püspökök közé sorolja. ld.: FÜGEDI ERIK: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése. Budapest, 1986, Magvető. 147–148.
- ²² A XIII. században még igen kevés külföldi pap él Magyarországon. Így jelenlétük nem okozhatott problémát.
- ²³ GÁBRIEL ASZTRIK: *Egy XIII. századi magyar klerikus párizsi egyetemi szentbeszéd gyűjteménye*. Budapest, 1943. 3.
- ²⁴ Ebben a kérdésben bocsátkozik vitába Mezey László Mályusz Elemérrel, aki azt állítja, hogy „a káptalanok egyetemet végzett tagjai a magisterek”. Míg Mezey László szerint, erre nincs bizonyíték, illetve a XIII. századi magyar magisterek túlnyomó többsége egyetemi végzettség nélkül viselte a magister címet. Más értelemben használva azt, mint ismeretek birtokosa, vagy annak továbbadására képes személy. A szó jelenthetett javadalom fölötti rendelkezést, vagy egyszerűen csak társadalmi pozíciót is. Hajnal István szerint a magister cím eredete egyetemi, de később annyira szokásos cím lesz, hogy viselői nem lehettek mindannyian egyetemi végzettségű emberek. Fügedi sem látja bizonyítottnak a magister cím és az egyetemi végzettség közti szoros összefüggést. ld.: Mályusz 54.; MEZEY LÁSZLÓ: *Deákosság és Európa*. Budapest, 1974. 162–164.; FÜGEDI ERIK: Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Ismertetés. *Századok*, CVII. évf. (1974) 5–6. sz. 1257–1258.
- ²⁵ Az egyetemek facultas artiuma, az a fakultás, amely a magisteri címet adományozta. Az olasz egyetemeken inkább a doktori cím gyökerezett meg. A XIII. század első harmadában lesz elterjedt a magisteri cím. ld.: HAJNAL ISTVÁN: *Írástörténet az írásbeliség feljúlása korából*. Budapest, 1921. 76., 80.
- ²⁶ IV. Béla uralkodásának utolsó évtizedétől kezdve egyre nagyobb számban jártak Bolognába

- magyar hallgatók. Az Árpádok korából nyolcvan magyar diákot ismerünk név szerint, akik Bolognaban tanultak. [ld.: VERESS ENDRE: *Olasz egyetemeken járt Magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*. Budapest, 1941. (a továbbiakban: Veress) 46., 53.]
- 27 Vö.: HAJNAL ISTVÁN: Írásbeliség, intellektuális réteg és európai fejlődés. In *Emlékkönyv Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik fordulójának ünnepére*. Budapest, 1933. 193.
- 28 SZÉKELY GYÖRGY: Magyar tanárok és hallgatók az európai egyetemeken az Árpád-korban. *Levéltári Szemle*, XLIII. évf. (1993) 1. sz. 9.
- 29 BÓNIS GYÖRGY: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971, Akadémiai Kiadó. (a továbbiakban: Bónis) 18.; BEDY VINCE: A győri székeskáptalan története. *Győregyházmegye múltjából*, 3. sz. Győr, 1938. (a továbbiakban: Bedy 1938.) 18.
- 30 Veress 64.
- 31 III. Béla emlékezete. Magyar Helikon, 1981. (a továbbiakban: III. Béla emlékezete.) 81–82.
- 32 Középkori pápai adókönyvek díjjegyzékét használta. (ld.: Mályusz 180–181.)
- 33 Mályusz 180–181.
- 34 KRALOVÁNSZKY ALÁN: A székesfehérvári királyi bazilika alapításának kérdéséhez. In *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. 1966–1967*. 2. köt. Szeged, 1968.
- 35 Vö.: GUTHEIL JENŐ: *Az Árpád-kori Veszprém*. Veszprém, 1977. 101.
- 36 Gazdag káptalan volt, IX. Gergely pápa 1234-ben a fehérvári kanonokok számát anyagi helyzetének megfelelően negyvenben állapította meg. Bedy 1938. 7.; Bedy Vince szerint a győri káptalan tagjainak a száma harminc és harminchárom között lehetett. (ld.: Bedy 1938. 8.)
- 37 KÖBLÖS JÓZSEF: *Egyházi középírtegy Mátyás és a Jagellók korában. A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával*. Budapest, 1994. (a továbbiakban: Köblös) 12.
- 38 Bónis 18.
- 39 Kathapanus 1190–1195-ig III. Béla kancellárja. ld.: FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: *A királyi kancellária az Árpádok korában*. Budapest, 1885. (a továbbiakban: Fejérpatak) 92.
- 40 HÓMAN BÁLINT: *A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói*. Forrástanulmány. Budapest, 1925. (a továbbiakban: Hóman 1925.) 44.
- 41 Hóman 1925. uo.; Bónis 22.
- 42 Fejérpatak 93–94.
- 43 Bónis 19.
- 44 SOLYMOSSI LÁSZLÓ: Egyházipolitikai viszonyok a pápai hegemonia idején (13. század). In Zombori István (szerk.): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Budapest, 1996, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség. 47.
- 45 Pór 158–159.
- 46 Vö.: *Váci egyházmegyei Almanach*. Vác, 1970. 81.
- 47 A III. Béla kori jövedelem-összeírás szerint az erdélyi püspöknek kétezer márká bevétele volt évente, a győrinek ezer. XIV. századi adatok szerint a győri püspök jövedelme középsőnek számít, míg az erdélyi püspök javadalma a legmagasabbak közé tartozott. Azonban a tatárjárás tönkretette az erdélyi egyházmegyét.
- 48 Van olyan hagyomány is, hogy a vasvári társaskáptalant Szent István alapította. ld.: DESICS IGNÁC: A vasvár-szombathelyi székeskáptalan története főbb vonásaiban. In *A szombathelyi egyházmegye története*. 2. köt. Szombathely, 1929. 301.
- 49 IVÁNYI BÉLA: *A középkori Vasvár*. Vasvár, 1992. (a továbbiakban: Iványi) 27.
- 50 Iványi 28.
- 51 A vasvári káptalanról ld. még: SILL FERENC: A vasvár-szombathelyi káptalan hiteleshelyi tevékenysége. In *Vas megye múltjából. Levéltári évkönyv*. 1. Szombathely, 1976. 20., 23.
- 52 Karácsonyi 1900. 249.
- 53 Magyarországra ferences szerzeteseket a németországi provinciális küldött 1229-ben. Ekkor

jelentek meg Győr, Esztergom, Óbuda, Pozsony és Fehérvár városokban. 1250-ben pedig Győrben már ferences custodia volt. Így szervezett kolostornak és templomnak is kellett a városban állnia. [KARÁCSONYI JÁNOS: *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. 1. köt. Budapest, 1923. 13.; CSÓKA GÁSPÁR: A szerzetesrendek szerepe Győr tudományos, oktatási és kulturális életében. In *Városi levéltári füzetek*, 1. 1997. (a továbbiakban: Csóka) 22–23.] A XIII. század közepére már a domonkosoknak is volt a városban kolostoruk. A hagyomány szerint Győrben volt a domonkosoknak az első magyarországi kolostora, amit 1221-ben Paulus Hungarus a bolognai egyetem jogi tanára alapított. A johanniták a XIII. század elején alapítottak kolostort Győrben. (ld.: Csóka 21., 24.)

- 54 GYÖRFFY GYÖRGY: Becket Tamás és Magyarország. *Filológiai Közlöny*, XVI. évf. (1970) 1–2. sz. 156–157.
- 55 Szeben környékére II. Géza király 1150 körül németeket telepített, akik számára III. Béla király 1188–91 között prépostságot alapított. III. Cölesztin pápa levele említi a szebeni prépostság alapítását: Az erdélyi németek egyháza szabad prépostsággá lett szervezve. Ezt III. Béla és Gergely apostoli követ megerősítette. (ld.: III. Béla emlékezete. 99.) A szebeni prépostság védőszentje Szent László.
- 56 Vö.: Fejérpataky 41.; KUBINYI ANDRÁS: Királyi kancellária és udvari kápolna Magyarországon a XII. század közepén. *Levéltári Közlemények*, XLVI. évf. (1975) 1. sz. 99., 101.
- 57 BALICS LAJOS: *A római katolikus egyház története Magyarországon*. Kálmán királytól az Árpádház kihalásáig 1195–1301. 2. köt. Budapest, 1888. (a továbbiakban: Balics) 174.
- 58 Balics 2. 184.
- 59 Balics 2. 181.; RA 1. 54.
- 60 Balics 2. 226.
- 61 SZÉKELY GYÖRGY (főszerk.): Magyarország története tíz kötetben. I/1. köt. Budapest, 1984, Akadémiai Kiadó. (a továbbiakban: MoT) 1312.
- 62 *Árpád-kori és Anjou-kori levelek*. XI–XIV. század. Sajtó alá rendezte Makkai László és Mezei László. Budapest, 1960, Gondolat Kiadó. (a továbbiakban: Árpád-kori levelek) 131.
- 63 MoT I/1. 1320.
- 64 KRISTÓ GYULA: *A feudális széttagolódás Magyarországon*. Budapest, 1979, Akadémiai Kiadó. 173.
- 65 KRISTÓ GYULA: *Az aranybullák százada*. Budapest, 1998, Kossuth Kiadó. (a továbbiakban: Kristó 1998.) 64.
- 66 SZÚCS JENŐ: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 1993. (a továbbiakban: Szűcs 1993.) 89.
- 67 Lásd Árpád-kori levelek 148–155.
- 68 Vö.: SZÚCS JENŐ: A kereszténység belső politikuma a XIII. század derekán. IV. Béla király és az egyház. *Történelmi Szemle*, (1978) 1. sz. (a továbbiakban: Szűcs 1978.) 165.
- 69 RA 1. 244.
- 70 Vö.: Szűcs 1978. 168.
- 71 JENEI FERENC: Pok nb. Omode győri püspök emlékezete. *Győri Szemle*, X. évf. (1939) 3. sz. (a továbbiakban: Jenei) 103–105.
- 72 Szűcs 1978. 166.
- 73 Jenei 107.
- 74 Szűcs 1978. 173.
- 75 Fejérpataky 108–109.
- 76 Balics 2. 399.; KARÁCSONYI JÁNOS: *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*. Budapest, 1985, 34.
- 77 Kristó 1998. 131–135.
- 78 Balics 2. 472.
- 79 Balics 2. 472.
- 80 Balics 2. 482.

- 81 Balics 2. 487.
- 82 Szűcs 1978. 167.
- 83 FÜGEDI ERIK: *Uram, királyom... A XV. Századi Magyarország hatalmasai*. Budapest, 1974, Gondolat Kiadó. 111.
- 84 Szűcs 1993. 90.
- 85 Árpád-kori levelek 123.; RA 1. 57.
- 86 MoT I/2. 1289.
- 87 RA 1. 67.
- 88 RA 1. 69.
- 89 RA 1. 132–134.
- 90 RA 1. 217.
- 91 BUNYITAI VINCE: *A váradi püspökök*. Nagyvárad, 1883. (a továbbiakban: Bunyitai) 103.
- 92 RA 1. 244.
- 93 Jenei 105.
- 94 Schematizmus 31.
- 95 Balics 2. 492.
- 96 Szűcs 1978. 167.
- 97 KUBINYI ANDRÁS: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, 1999, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség. (a továbbiakban: Kubinyi 1999.) 213.
- 98 Azonban a XI–XII. századtól kezdve már nemcsak a királytól, hanem a magánosoktól is kaptak földbirtokokat. ld.: Kubinyi 1999. 216.
- 99 NAGY LÁSZLÓ: *Egy ezredév Magyarország hadtörténetéből*. Budapest, 1994. 14–17.
- 100 LIPTAI ERVIN (szerk.): *Magyarország hadtörténete*. Budapest, 1984. (a továbbiakban: Magyarország hadtörténete.) 49.
- 101 BOROSY ANDRÁS: Egyház és honvédelem az Árpád-korban. Az egyházak hadakozó népei. *Hadtörténeti Közlemények*, XXXIV. évf. (1987) 4. sz. 607–642.
- 102 Magyarország hadtörténete. 48–49.
- 103 Schematizmus 27.
- 104 BOROSY ANDRÁS: Egyház és honvédelem az Árpád-korban. Hadakozó egyháznagyok, szerzetes lovagrendek. *Hadtörténeti Közlemények*, XXXIV. évf. (1987) 2. sz. (a továbbiakban: Borosy) 209.
- 105 Vö.: ERŐSS ISTVÁN: A középkori Győregyházmegye diákjai külföldi egyetemeken. *Vigília*, XXVI. évf. (1961) 12. sz. 726.
- 106 PAULER GYULA: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. 1–2. köt. (a továbbiakban: Pauler) Budapest, 1899, 2. 59.
- 107 Árpád-kori levelek 127.
- 108 Schematizmus 28.
- 109 Köblös 51.
- 110 Bunyitai 100.
- 111 TEMESVÁRY JÁNOS: *Erdély középkori püspökei*. Cluj-Kolozsvár, 1922, 38–39.; Szűcs 1978. 168.
- 112 Jenei 105.
- 113 Jenei 106.
- 114 Fejérpataky 108.
- 115 Schematizmus 31.
- 116 Fejérpataky 136–137.
- 117 Pauler 2. 3–4.
- 118 Pauler 2. 34–35.
- 119 SUGÁR ISTVÁN: *Az egri püspökök története*. Budapest, 1984. 63–64.

- 120 Pauler 2. 68.
 121 Schematizmus 28.
 122 Borosy 210.
 123 Schematizmus uo.
 124 Schematizmus uo.; Kristó 1998.
 125 Bunyitai 101.
 126 Schematizmus 30.
 127 HÁZI JENŐ: Sopron középkori egyháztörténete. *Győr-egyházmegye múltjából*, 4. szám I. rész 1939. 269–270.
 128 FEJÉR, GEORGIUS: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I-XI. Budae, 1829–1844. IV/II. 323–324.
 129 Jenei 105–112.
 130 Schematizmus 32.
 131 Schematizmus 33.

HALMÁGYI MIKLÓS

Európa keresztény hitre térésének néhány kérdése

A keresztény vallás az európai kultúra egyik meghatározó eleme. Hosszú folyamat eredménye volt azonban, amíg a mai Európa területén élő népek keresztény hitre tértek. Nem vállalkozom rá, hogy bemutassam Európa krisztianizációjának történetét, csupán annak néhány érdekes kérdésére keresek választ. Hogyan jutott el a keresztény hit a pogány népekhez (I.)? Miért vették fel ők az új hitet (II.)? Hogyan hidalták át a térítők a nyelvi különbséget, mely köztük és leendő híveik közt fennállt (III.)? Ezen kívül rámutatok arra, hogy a hittérítés folyamat volt, melyet visszaesések tettek rögzössé (IV).

I. Hogyan jutott el a kereszténység a pogány népekhez?

A keresztény hit a barbárokhoz részben hadifoglyok révén jutott el. A gótok is valószínűleg foglyaiktól hallottak először Krisztus híteről. Wulfila (Ulfilas) püspök (IV. sz.), aki a Biblia nagyrészét gót nyelvre fordította, gót apától származott ugyan, anyai nagyszülei azonban kappadóciai hadifoglyok voltak.¹ A skandinávok IX. századi térítője, Rikdag a svédek kikötőjében, Birkában keresztény foglyokat talált, akik örültek, hogy végre részesülhettek a szentségekben.² Hasonló dologról olvashatunk Pilgrim, passai püspök (971–991) levelében. Ő volt a magyarok térítésének egyik szervezője és eredményeiről levélben dicsekedett el VI. Benedek pápának. Pilgrim szerint, amikor a hittérítők elkezdtek keresztelni a magyarokat, a magyarok keresztény foglyai örültek, hogy újra szabadon gyakorolhatják a hitüket.³

A térítés nagyrészt azok érdeme volt, akik elhagyták szülőföldjüket, vállalták a veszélyt azért, hogy a pogány népeket keresztény hitre vezessék. Az ezredforduló idején ösztönző erőt jelenthetett számukra a közelgő végítéletnek a tudata. Az Evangélium szerint hirdetni